

شناسایی و اجرای آرای داوری خارجی در ایران با تکیه بر قانون داوری تجاری بین المللی و کنوانسیون نیویورک

علی اثنی عشری^۱، نادر مردانی^۲، احمد اسدیان^۳

^۱ دانشجو حقوق بین الملل عمومی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران.

^۲ استادیار، گروه حقوق بین الملل عمومی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران.

^۳ استادیار، گروه حقوق بین الملل عمومی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران.

نویسنده مسئول:

علی اثنی عشری

مجله علمی پژوهش در حقوق، فقه، فلسفه و الهیات (سال هفتم)
شماره ۲۴ / تابستان ۱۴۰۰ / ص ۲۴-۱۳

چکیده

داوری یکی از طرق حل و فصل اختلافات بین اشخاص است که امروزه بخصوص در امور تجاری و قراردادهای مورد توجه بسیاری از تجار قرار گرفته و کاربرد بسیاری در فصل خصومت دارد. از جمله مزایای حل اختلاف از طریق داوری، عدم قطع روابط بین تجار پس از صدور رای داوری، جنبه‌ی تخصصی، معافیت از رعایت بسیاری از تشریفات دادرسی، کوتاهی مدت رسیدگی، هزینه کمتر رسیدگی، شناسایی و اجرای آسان‌تر نسبت به احکام خارجی. شناسایی و اجرای آراء داوری خارجی جزء لاینفک بخش اجرای احکام محاکم خارجی است و بسیاری از ملاحظات و اصولی که در باره‌ی اجرای احکام خارجی در دادگاه اجرا کننده رعایت می‌شود در موقع تقاضای اجرای آراء داوری خارجی نیز لحاظ می‌گردد. رویه اجرای آرای داوری خارجی طبق قانون اجرای داوری تجاری بین المللی و کنوانسیون نیویورک با نحوه اجرای احکام مدنی متفاوت است. اجرای آرای داوری خارجی در ایران طبق کنوانسیون نیویورک قابل پذیرش‌تر است.

واژگان کلیدی: شناسایی و اجرا، داوری خارجی، حل و فصل اختلافات، اجرای آرای داوری تجاری بین المللی، کنوانسیون نیویورک

مقدمه

با پیشرفت جوامع بشری و گسترش روابط اقتصادی و تجاری بین اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی در روابط داخلی و بین المللی، اختلافات گسترش یافته است. با وجودی که مراجعه به دادگاه های دادگستری از طرق عادی حل و فصل دعاوی می باشند ولی تشبث به داوری بخصوص در دعاوی تجارتی بین المللی دارای اهمیت فراوان است. از جمله مزایای حل اختلافات از طریق داوری که بیشتر تجار در روابط تجاری و تنظیم قراردادهای آن بهره می برند شامل:

- ۱- رأی داور در عین حالیکه قاطع دعوی است ولی مانند محکومیت در دعاوی موجب قطع وحدت روابط تجاری نشده و در اکثر موارد تجار به رأی داور بدون مراجعه به دادگاه تمکین کرده و روابط تجاری خود را با یکدیگر ادامه می دهند.
- ۲- دعاوی تجاری در اغلب موارد واجد جنبه ی تخصصی بوده و حل و فصل آن مستلزم استفاده از اطلاعات تخصصی و حرفه ای در عرف تجارتی و توجه به اوضاع و احوالخاص است که رجوع به داوری را اجتناب ناپذیر می کند. در اینگونه موضوعات تخصصی، اقامه دعوی از طریق موازین عادی دادرسی بسیار مشکل بوده و حتی بسیاری از دلایل و مدارک مورد استناد را نمی توان در یک مرجع قضایی اقامه کرد.
- ۳- تشریفات دادرسی در کلیه کشورها طولانی است که به هیچ وجه با طبیعت دعاوی تجاری سازگاری ندارد. در حالی که داوران نه تنها در بسیاری از موارد به موجب قرارداد داوری ملزم به حل دعوی در مدت محدودی هستند بلکه از جهت معافیت از رعایت بسیاری از تشریفات دادرسی عملاً در مدت بسیار کوتاه تری دعوی را خاتمه می دهند.
- ۴- مخارج حل و فصل دعاوی از طریق داوری همواره کمتر از مخارج محاکمه و حق الوکاله وکیل است و بخصوص در دعاوی تجارتی بین المللی مراجعه به داوری اصحاب دعوی را از بسیاری از مشکلات حقوق بین الملل خصوصی از قبیل تشخیص دادگاه صلاحیتدار، انتخاب قانون صلاحیتدار آسوده می سازد.
- ۵- شناسایی و اجرای احکام خارجی بسیار سخت تر و مشکل تر از شناسایی و اجرای احکام خارجی در کشورها است. هدف از ارجاع اختلاف به داوری حل اختلاف و اجرای رای داوری صادر شده است.

تعریف مفاهیم

داوری

داوری عبارت است از افراد جامعه، اختلافات بین خود را توسط یک یا چند نفر معتمد به انتخاب خود حل و فصل کنند. ممکن است فرد مورد اعتماد با تراضی طرفین اختلاف انتخاب شده باشد و یا اینکه ممکن است داور از طریق مراجع قضایی انتخاب شود. در ماده ۴۵۴ قانون آیین دادرسی مدنی، باب هفتم، بیان شده «کلیه اشخاصی که اهلیت اقامه دعوی دارند می توانند با تراضی یکدیگر، منازعه و اختلاف خود را خواه در دادگاه ها طرح شده یا نشده باشد و در صورت طرح، در هر مرحله ای از رسیدگی باشد به داوری یک یا چند نفر ارجاع دهند».

دارا بودن اهلیت اقامه دعوی برای شخص داور در قوانین ایران بدین گونه مشخص شده است،

- ۱- اشخاص حقیقی دارای بیش از ۱۸ سال سن (به شرط زایل نبودن عقل) اهلیت ارجاع اختلاف و منازعه در همه مواردی که قانوناً مجاز باشد را به داوری دارند.
 - ۲- پسر بالغ (بالای ۱۵ سال قمری) و دختر بالغ (بالای ۹ سال قمری) اهلیت ارجاع اختلاف و منازعه به داوری را صرفاً در امور غیرمالی دارند.
 - ۳- اشخاص حقیقی تاجر، که حکم ورشکستگی آنان صادر شده باشد از تاریخ صدور حکم ورشکستگی، اهلیت ارجاع اختلاف و منازعه به داوری در امور مالی را ندارند.
 - ۴- برابر ماده ۴۵۶ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی، اشخاص حقیقی ایرانی تا پیش از حدوث اختلاف، حق التزام به داوری از طریق داوران هم میهن با طرف معامله را ندارند.
- اما صراحتاً اصطلاح داوری در بند الف ماده ۱ قانون داوری تجاری بین المللی اینگونه تعریف شده است: «داوری عبارت است از رفع اختلاف بین متداعیین در خارج از دادگاه بوسیله شخص یا اشخاص حقیقی یا حقوقی مرضی الطرفین و یا انتصابی».

داوری داخلی

داوری داخلی به معنای اخص عبارت است از داوری که کلیه عوامل متشکله ی آن چون ماهیت داوری، تابعیت طرفین دعوی و داوران، قانون قابل اجرا و محل اجرای رأی داوری مربوط به قلمرو سیاسی و جغرافیایی یک کشور باشد. مثلاً زمانی که موضوع اختلاف بین دو نفر تبعه

ایرانی در کشور ایران طبق قوانین و مقررات ایران و توسط داوران ایرانی مورد رسیدگی قرار گرفته و حل و فصل شود. چنین رأی مبتنی بر داوری داخلی است.

داوری خارجی

برای تشخیص رأی داوری داخلی از خارجی مهمترین معیار، تابعیت رأی داوری است. از میان معیارهایی که برای تشخیص «تابعیت» رأی داوری ارائه شده دو معیار جغرافیایی (محل صدور رأی داوری) و (قانون حاکم بر داوری) از همه رایج‌تر است [1]. از جمله عوامل دیگر، تابعیت طرفین اختلاف طبق بند ب ماده ۱ ق.د.ت.ب. «ب - داوری بین‌المللی عبارتست از اینکه یکی از طرفین در زمان انعقاد موافقتنامه داوری به موجب قوانین ایران تبعه ایران نباشد» است. مثلاً اصحاب دعوی انگلیسی بوده ولی ضمن قرارداد رجوع به داوری قانون قابل اجرا را قانون فرانسه تعیین کرده و یا داوران خود را از اتباع آلمان انتخاب کرده باشند و نهایت رأی داوری در سوئیس صادر شده ولی موضوع مورد اختلاف در ایران واقع شده و نتیجه رأی داوری باید در ایران اجرا شود. به عبارت دیگر می‌توان اینگونه تعریف کرد، هر رأی داوری که در قلمرو یک کشور خارجی صادر شده و بنا به توافق اصحاب دعوی جایگزین حکم محکمه خارجی گردیده و بوسیله یک مرجع قضایی صلاحیتدار خارجی دستور اجرای آن صادر شده باشد.

شناسایی و اجرا

در بند ۲ ماده ۳۵ قانون داوری تجاری بین‌المللی «در صورتی که یکی از طرفین از دادگاه موضوع ماده ۶ این قانون درخواست ابطال رأی داوری را به عمل آورده باشد و طرف دیگر تقاضای شناسایی یا اجرای آن را کرده باشد، دادگاه می‌تواند در صورت درخواست متقاضی شناسایی یا اجرای رأی، مقرر دارد که درخواست کننده ابطال تأمین مناسب بسپارد». اصطلاح شناسایی با اجرا در کنار هم و در یک جایگاه بکار رفته‌اند. در صورتی که شناسایی به این معنی است که در صورتی که یک رأی داوری جهت حل و فصل اختلاف طرفین صادر شده باشد اما یکی از اصحاب دعوی مجدداً همان موضوع اختلاف را در دادگاه مطرح و درخواست رسیدگی نماید. در این صورت طرف مقابل به رأی داوری صادره استناد و درخواست شناسایی آن را دارد تا دادگاه وارد ماهیت نشده و بدلیل رسیدگی سابق وارد رسیدگی نشود [2]. اما اجرای رأی داوری بدین معنی است که محکوم له درخواست اجرای رأی داوری که به نفع ایشان صادر شده را از مراجع صالح قضایی کند. زمانی که دادگاه دستور اجرا صادر نماید به این معنا نیز هست که رأی داوری را نیز شناسایی کرده است.

سیستم‌های شناسایی آراء داوری خارجی

با وجودی که اجرای آراء داوری خارجی در کشورهای مختلف تابع شرایط و تشریفات گوناگونی است ولی در واقع می‌توان سه سیستم مشخص را در این زمینه بررسی کرد.

الف - سیستم مختلط

در این سیستم داوری خارجی از طرفی مبتنی بر حقوق داخلی و رویه قضایی و از طرف دیگر مبتنی بر قراردادهای چند جانبه و دو جانبه است.

ب - سیستم شناسایی وسیع بدون اتکا به قراردادهای بین‌المللی

تفاوت اساسی بین آراء داوری داخلی و خارجی وجود نداشته و محکوم له رأی داوری اعم از داخلی و یا خارجی می‌تواند برای اجرای رأی به دادگاه صلاحیتدار مراجعه نماید.

ج - سیستم شناسایی محدود

در این کشورها که اکثراً به معاهدات بین‌المللی نیز نپیوسته‌اند، مقررات حقوق داخلی علی‌الاصول در راه اجرای آراء داوری و احکام محاکم خارجی ایجاد مشکلات می‌کند [3].

سیستم مختلط یا فرانسوی

داوری در فرانسه تابع مقررات مواد ۱۰۲۸ الی ۱۰۰۳ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه است. رویه قضایی فرانسه به قبول شباهت رأی داوری با احکام محاکم تمایل دارد. از نظر طرفداران نظریه قضایی ملاک اصلی تعیین وابستگی رأی داوری کشور محل صدور است. اما عده ای دیگر طرفداران نظریه قراردادی کشور محل صدور را فقط در صورتی ضابطه تعیین وابستگی رأی می‌دانند که اصحاب دعوی بتوافق یکدیگر قانون دیگری را بغیر از قانون محل صدور حاکم بر رسیدگی داوران معین نکرده باشند و هر گاه اصحاب دعوی قانون کشور خصوصی را ملاک رسیدگی قرار داده باشند در این صورت بنظر نظریه پردازان کشور مزبور را باید ملاک وابستگی رأی تلقی کرد. بنابراین طبق نظریه

قضایی، وابستگی سرزمینی یعنی از آنجا که تأمین عدالت و صدور رای همواره ناشی از قدرت حاکمه دولت است، بنابراین رای داوری تنها به کشور محل صدور آن ارتباط دارد. بعلاوه ضابطه ی کشور محل صدور کاملاً مشخص بوده و همواره می توان به سادگی وابستگی رای را به کشور بخصوصی معین کرد. امادر مورد نظر دوم نیز که طرفدارانی دارد و مورد پذیرش نیز هست، آراء داوری بر اساس توافق اصحاب دعوی به مراجعه به داوری صادر شده و نتیجه واجد جنبه ی قراردادی است. بنابراین هر گاه قرارداد داوری مزبور بر خلاف نظم عمومی نباشد صرف نظر از محل صدور واجد خصیصه ی الزام اور نسبت به اصحاب دعوی خواهد بود و به همین جهت آراء داوری صادره در خارج باید در فرانسه مانند آراء داوری داخلی و طبق همان ترتیبات مقرر با دستور رئیس دادگاه مورد شناسایی و اجرا واقع گردیده و لازم نیست که کلیه ی اعضای دادگاه رای داوری مزبور را مورد بررسی قرار داده باشند. بدین ترتیب دادگاه های فرانسه با الصاق برچسب قراردادی به رای داوری آنرا از حوزه ی تشریفات مشکل اجرای احکام محاکم و تجدیدنظر ماهوی خارج کرده و لاقلاً در زمینه ی شناسایی و اجرای آراء داوری خارجی به سیستم امریکایی تمایل پیدا کرده اند.

سیستم کامن لا (شناسایی وسیع)

در کامن لا اساساً اختلافی بین رای داوری داخلی و خارجی وجود ندارد. نظر علمای انگلیس در رابطه با تعریف رای داوری خارجی عبارت است از هر رایی که در نتیجه یک رسیدگی داوری در خارج و یا استناد یک قرارداد ارجاع به داوری که قرارداد مزبور تابع قانون خارجی باشد صادر گردیده باشد.

بنابراین در کامن لا رای داوری صادره در خارج بمنزله ی حکم محکمه تلقی نشده و اجرای آن تابع تشریفات اجرای احکام خارجی نمی باشد. به هر حال رای داوری صادره در صورتی که طبق قانون محل صدور قطعی و الزام اور باشد در انگلیس قابل اجرا است. زیرا در این حالت دادگاه انگلیس با مسئله ی اجرای اصل قرارداد مواجه نیست بلکه دعوی به منظور اجرای رای صادره در خارج مطرح شده و مادام که رای مزبور طبق قانون محل صدور معتبر می باشد رسیدگی به مسئله ی بطلان اصل قرارداد خارج از موضوع مورد رسیدگی بوسیله دادگاه انگلیس است [4].

سیستم شناسایی محدود

در این سیستم که تشبیه رای داوری خارجی به حکم محکمه ی خارجی است، باید رای داوری خارجی قبلاً از طرف مرجع صلاحیتدار قضایی کشور محل صدور قابل اجرا اعلام شده و سپس به عنوان یک حکم محکمه خارجی تقاضای اجرای آن از آن کشور (کشور اجرا کننده) به عمل آید. بنابراین محکوم له رای داوری قبلاً باید از دادگاه محل صدور دستر اجرا را کسب کرده و سپس رای مزبور را بعنوان یک حکم محکمه ی خارجی در آن کشور به مرحله ی اجرا بگذارد.

اجرای رأی داوری خارجی در ایران

در قوانین و مقررات کشور ایران برای اجرای آرای داوری بین المللی و خارجی مقررات مشخصی وضع نگردیده است. در سال ۱۳۷۶ قانون داوری تجاری بین المللی در راستای اجرای آراء داوری بین المللی با ایرادات و نواقص بسیار به تصویب رسید. از جمله مهمترین ایرادات طبق ماده ۲ و ماده ۳۵ ق. د. ت. ب. این است که فقط آرای داوری که مطابق مقررات این قانون صادر شود، مورد شناسایی و اجرا قرار می گیرد و خارج از آن در ایران قابلیت اجرایی ندارد. بنابر این برای اجرای آراء داوری باید از سایر قوانین و مقررات همچون قانون مدنی و اجرای احکام مدنی کمک گرفت و در بعضی موارد به کنوانسیون ها و معاهداتی رجوع کرد که ایران به آنها پیوسته است.

بند اول - کنوانسیون نیویورک^۱

یکی از اولین اسناد اجرای احکام داوری در سطح بین المللی که بعضی کشورها به آن ملحق شده بودند کنوانسیون ژنو-۱۹۲۷ است. هدف این کنوانسیون تسهیل اجرای احکام داوری موضوع پروتکل ۱۹۲۳ ژنو در مورد داوری بوده که با نظارت و حمایت جامعه ملل تدوین شده است. به دنبال نواقص و نارسایی هایی که در کنوانسیون ژنو وجود داشت و همچنین به لحاظ تحولات گسترده که داوری بین المللی یافته است، این فکر تقویت شد که موضوع اجرای احکام داوری نیازمند سند جدید بین المللی است که بتواند همگام با نیازها و مقتضیات جدید بوده و آن ها را رفع کند. از همین رو به دنبال تلاشهای شورای اقتصاد و اجتماعی سازمان ملل متحد^۲ و در کنار آن همکاریهای اتاق بازرگانی بین المللی در تاریخ ۲۰ مه تا ژوئن ۱۹۵۸ کنفرانسی در مقر سازمان ملل متحد برگزار شد که هدف و موضوع آن عبارت بود از تهیه و تنظیم

1. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958).

2. United Nations.

کنوانسیون راجع به شناسائی و اجرای احکام داوری خارجی که بعداً با همین نام و در ۱۰ ژوئن همان سال به تصویب رسید (۱۳۳۷/۴/۳) هجری شمسی) و تا به حال دهها کشور به آن ملحق شده اند. تا امروز، کنوانسیون اجرای احکام داوری (۱۹۵۸ - نیویورک) مهمترین سند بین المللی در داوری تجاری بین المللی است که به مسئله اجرای احکام داوری پرداخته است این کنوانسیون در مقایسه با کنوانسیون ۱۹۲۷ ژنو در مورد اجرای احکام، بسیار پیشرفته تر، کامل و وسیع تر و بالاخره از حیث جلب قبول کشورها حاوی امتیازات بیشتری است. معاهده نیویورک شامل ۱۶ ماده است و دولت جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۸۰/۱/۲۱ که مجلس شورای اسلامی معاهده را تصویب و در تاریخ ۱۳۸۰/۱/۲۹ به تأیید شورای نگهبان رسید، به این معاهده به موجب ماده واحده پیوست و متن های چینی، انگلیسی، فرانسوی، روسی و اسپانیولی آن از اعتبار یکسانی برخوردار بوده و به بایگانی سازمان ملل سپرده شده اند. ماده واحده:

۱- جمهوری اسلامی ایران کنوانسیون را منحصراً در مورد اختلافات ناشی از روابط حقوقی قراردادی یا غیر قراردادی که حسب قوانین جمهوری اسلامی ایران تجاری محسوب می شوند، اعمال خواهد کرد.

۲- جمهوری اسلامی ایران فقط کنوانسیون را براساس رابطه متقابل، اعمال و احکامی را شناسائی و اجرا خواهد کرد که در قلمرو یکی از دولتهای عضو کنوانسیون صادر شده باشد.

تبصره - رعایت اصل یکصد و سی و نهم (۱۳۹) قانون اساسی در خصوص ارجاع به داوری الزامی است. این کنوانسیون به استناد ماده ۹ قانون مدنی پس از تصویب در مجلس و شورای نگهبان در حکم قانون است که پس از قانون داوری تجاری بین المللی، با وجود دو شرط تصویب شده است که این شروط طبق اختیاری است که کنوانسیون به کشورهای متعاقد در هر زمانی داده که در بند ۳ ماده ۱ کنوانسیون^۳ تصریح شده و ایران نیز با لحاظ بند ج ماده ۱ و ماده ۲ ق.د.ت.ب. از آن اختیار استفاده و جزء شروط پذیرش خود بیان داشته است.

معیار خارجی بودن رای داوری در کنوانسیون نیویورک طبق بند یک ماده یک،

۱- درخواست شناسایی و اجرا آراء داوری از کشوری غیر از کشور صادر کننده آراء داوری شده باشد. (مقرر داوری یا صدور رأی
۲- در کشوری که تقاضای شناسایی و اجرا در قلمرو آن شده، با توجه به نظام حقوقی آن کشور، رأی داوری، داخلی محسوب نشود. این بند قلمرو اجرای کنوانسیون است.

در صورتی که طبق ماده یک ق.د.ت.ب. ت، یکی از طرفین رای داوری در زمان انعقاد توافقنامه ی داوری تابعیت ایرانی نداشته باشد. بنابراین معیار خارجی بودن تابعیت است.

بند دوم - طبق قانون داوری تجاری بین المللی

شرط اجرای رای داوری خارجی طبق ماده ۳۵ ق.ت.د.ب. در ایران این است که آرای که مطابق این قانون صادر شده، قطعی و لازم الاجرا است. بنابراین اولین شرط برای شناسایی و اجرا، قبول لازم الاجرا بودن رای پس از ابلاغ است. قبل از الحاق ایران به کنوانسیون نیویورک نظریه های مختلفی در رابطه با اجرای رای داوری خارجی در ایران وجود داشت که همگی برگرفته از سیستم های شناسایی آراء داوری خارجی است.

از جمله دیدگاه های موجود در ایران سیستم شناسایی محدود بود که رای داوری خارجی را مشابه حکم دادگاه خارجی دانسته و برای اجرای آن قوانین مدنی و اجرای احکام مدنی کاربرد داشت. از جمله مواد ۹۷۱ تا ۹۷۵ قانون مدنی و مواد ۱۶۹ بعد قانون اجرای احکام مدنی. در این صورت درخواست کننده اجرا باید همان شرایط را فراهم می کرد که برای اجرای حکم خارجی لحاظ می شد که قبلاً به صورت مبسوط بیان شده است. اما در رویه ی قضایی ایران گرایش دیگری نیز دیده شده و آن اینکه رای داوری خارجی شبیه رای داوری داخلی است. دستور اجرای مورخ ۱۳۷۸/۲/۵ شعبه سوم دادگاه عمومی تهران که به درخواست کارخانه «نورد و لوله فیشرنه دنه بروسک» علیه شرکت ایرانی «میم فیلتر» صادر گردیده و به صدور اجراییه منتهی شده است [1].

۳. هر دولتی در زمان امضاء، تصویب یا الحاق به این کنوانسیون یا اعلام تسری به موجب ماده (۱۰) آن براساس عمل متقابل می تواند اعلام دارد که این کنوانسیون را در مورد شناسائی و اجرای احکامی که تنها در قلمرو دولت متعاقد دیگر صادر شده است اعمال خواهد کرد همچنین می تواند اعلام دارد که کنوانسیون را فقط در مورد اختلافات ناشی از روابط حقوقی اعم از اینکه قراردادی باشد یا نباشد و به موجب قوانین داخلی دولت اعلام کننده، تجاری تلقی شده باشد، اعمال خواهد کرد.

اما عده‌ای هم رای داور را در حکم سند تنظیمی در خارج می‌دانند و آن را مشمول ماده ۱۲۹۵ قانون مدنی^۴ می‌دانند. شعبه هفتم دیوان عالی کشور در رای شماره ۱۴۷۸ مورخ ۱۳۵۲/۱۰/۱۷ رای داوری صادره از کشور خارجی را به سندی که در خارج تنظیم شده تشبیه کرده است «گرچه رای داور نه در حکم رای دادگاه است و نه سند رسمی است ولی به هر حال سندی است که در محل تنظیم خود بر پایه تشخیص دادگاه ماهوی صحیحا صادر گردیده و طبق ماده ۱۲۹۵ ق. م. م، محاکم ایران به اسناد تنظیم شده در کشور خارجه همان اعتباری را خواهند داد که ان اسناد مطابق قوانین کشوری که در انجا تنظیم شده، دارا می باشد» [5].

تشریفات رسیدگی به درخواست اجرای رأی داوری خارجی

زمانی که رای داوری خارجی صادر شده باشد و محکوم له برای شناسایی و اجرای آن در ایران تقاضا نماید با توجه به وجود قانون داوری تجاری بین المللی و کنوانسیون نیویورک و همچنین قانون مدنی و قانون اجرای احکام مدنی تشریفات رسیدگی، دردگاه صالح و نحوه تقدیم درخواست بررسی می شود.

نحوه ی تقاضا و درخواست

طبق ماده ۳۵ ق. د.ت.ب. رای داوری که طبق این قانون صادره شده قطعی و لازم الاجرا است و باید درخواست ان به صورت کتبی به دادگاه صالح تقدیم شود و پس از درخواست کتبی تشریفات رسیدگی طبق قوانین باید رعایت شود. آنچه مشخص است برای تشریفات اجرای رای داوری قانون ترتیب مشخصی ندارد و به بیان ترتیبات مربوط به اجرای احکام اکتفا کرده است. بنابراین اگر تشریفات اجرای احکام رعایت شود طبق ماده ۲ قانون اجرای احکام مدنی تقاضا باید از سوی محکوم له یا وکیل یا نماینده قانونی ایشان به صورت کتبی از دادگاه صورت گیرد. در صورتی که رای داوری را حکم خارجی لحاظ کنیم، طبق ماده ۱۷۲ ق.ا.ا.م، اجرای حکم باید کتبا تقاضا و نام محکوم له رای داوری و محکوم علیه و مشخصات دیگر ان ها قید شود. اما می‌توان بیان داشت با توجه به ماده ۹ قانون مدنی^۵ و الحاق ایران به کنوانسیون نیویورک که پس از قانون داوی تجاری بین المللی است و این کنوانسیون در حکم قانون داخلی و لازم الاتباع است. طبق ماده ۴ ک.ن. شناسایی واجرا ی رای داوری خارجی به موجب درخواست است، درخواست باید به صورت کتبی باشد و به زبان فارسی نیز تنظیم شود.

مدارک مورد نیاز

به پیوست درخواست تقاضای اجرای رای داوری خارجی مدارکی طبق قوانین باید ارائه شود که در قانون اجرای احکام مدنی و قانون داوری تجاری بین الملل و کنوانسیون نیویورک بررسی می شود. الف- اگر رای داوری خارجی را حکم خارجی لحاظ کنیم به تقاضای اجرای رای داوری مدارکی باید طبق ماده ۱۷۳ ق. ا. ا. م. ضمیمه گردد که شامل، ۱- نسخه ای از رونوشت حکم (رای داوری) خارجی که صحت ان از طریق ماموران سیاسی یا کنسولی کشور صادر کننده گواهی شود به همراه ترجمه ی فارسی ان . ۲- رونوشت دستور اجرای حکم خارجی که از سوی مراجع صلاحیتدار صادر شده به همراه ترجمه ی گواهی شده ی آن. ۳- گواهی نماینده سیاسی یا کنسولی ایران در کشوری که حکم خارجی از انجا صادرشده یا نمایندگان آن کشور در ایران راجع به صدور و دستور اجرا از سوی مقام صلاحیتدار . ۴- گواهی امضای نماینده سیاسی یا کنسولی کشور خارجی مقیم ایران از طرف وزارت خارجه. بنابراین طبق این قانون باید دستور اجرای رای داوری خارجی از کشور محل صدور ، صادر و گواهی شود.

۴. محاکم ایران به اسناد تنظیم شده در کشورهای خارجه همان اعتباری را خواهند داد که آن اسناد مطابق قوانین کشوری که در آن جا تنظیم شده دارا مییباشد مشروط بر این که :

اولاً - اسناد مزبوره به علتی از علل قانونی از اعتبار نیفتاده باشد؛

ثانیاً - مفاد آنها مخالف با قوانین مربوط به نظم عمومی یا اخلاق حسنه ایران نباشد؛

ثالثاً - کشوری که اسناد در آنجا تنظیم شده، به موجب قوانین خود یا عهود، اسناد تنظیم شده در ایران را نیز معتبر بشناسد؛

رابعاً - نماینده سیاسی یا قنصلی ایران در کشوری که سند در آن جا تنظیم شده یا نماینده سیاسی و قنصلی کشور مزبور در ایران تصدیق کرده باشد که سند موافق قوانین محل، تنظیم یافته است.

۵. ماده ۹ - مقررات عهدی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد درحکم قانون است.

ب- در ق.ت.د.ب. در مورد ضامیم مورد نیاز برای درخواست اجرا سکوت شده، و تنها شرط لازم قطعی و لازم الاجرا بودن است و ترتیبات اجرا را طبق اجرای احکام لحاظ کرده است.

ج- در ماده ۴ کنوانسیون نیویورک برای شناسایی و اجرای حکم (رای) داوری خارجی درخواست تقاضا همراه با مدارک لازم به مرجع صالح تقدیم می شود.

مدارک پیوستی شامل:

الف- نسخه اصلی مصدق یا رونوشت مصدق حکم.

نسخه اصلی که صحت آن از طریق مرجع صدور گواهی شده باشد. اما رونوشت گواهی شده حکم نیز دارای همان اعتبار نسخه اصلی است و محکوم له ملزم به اراده ی نسخه اصلی نمی باشد.

ب- موافقتنامه اصلی موضوع ماده (۲) یا رونوشت مصدق آن.

موافقت نامه داوری طبق بند ج ماده ۱ ق.ت.د.ب اینگونه تعریف شده است: «موافقتنامه داوری توافقی است بین طرفین که به موجب آن تمام یا بعضی از اختلافاتی که در مورد یک یا چند رابطه حقوقی معین اعم از قراردادی یا غیر قراردادی به وجود آمده یا ممکن است پیش آید، به داوری ارجاع می شود. موافقتنامه داوری ممکن است به صورت شرط داوری در قرارداد و یا به صورت قرارداد جداگانه باشد.» در ماده ۲ ک.ن. موافقت نامه به صورت کتبی است جهت حل اختلافات طرفین که شامل شرط داوری در قرارداد یا موافقتنامه داوری می شود که مانند حکم (رای) داوری خارجی از سوی محکوم له باید ضمیمه شود که می تواند اصل گواهی شده ی آن ارائه شود یا رونوشت گواهی شده ی آن و الزامی برای اراده ی اصل وجود ندارد.

همچنین طرف متقاضی باید طبق بند دوم ماده مذکور ترجمه ی رسمی رای داوری و موافقت نامه ی داوری به زبان فارسی را نیز پیوست کند. ترجمه باید بوسیله ی مترجم رسمی یا قسم خورده یا نماینده سیاسی یا کنسولی تأیید شود. بنابراین وزارت خارجه ایران باید درستی امضای نمایندگان کشور صادر کننده رای را تأیید نماید.

طبق کنوانسیون محکوم له نیازی به ارائه و در واقع کسب دستور اجرای حکم داوری خارجی در کشور محل صدور ندارد تا درخواست اجرا در ایران پذیرفته شود. منظور قانون حاکم بر داوری است.

مرجع صالح

درخواست شناسایی و اجرای حکم داوری خارجی باید از دادگاه صالح تقاضا شود که دیدگاه های متفاوتی به لحاظ قوانین متفاوت، وجود دارد. الف- طبق ماده ۱۷۰ ق.ا.م. دادگاه صالح برای رسیدگی به درخواست اجرای حکم خارجی دادگاه محل اقامت یا سکونت محکوم علیه است و در صورتی که هیچ کدام در ایران مشخص نباشد دادگاه عمومی شهرستان تهران است.

ب- مرجع صالح برای رسیدگی به درخواست اجرای حکم خارجی، بر اساس ماده ۶ ق.د.ت.ب. قانون مقر داوری است و اگر مقر داوری مشخص نباشد دادگاه عمومی تهران است.

ج- مرجع صالح طبق ماده ۳ ک.ن، اجرای آراء داوری که لازم الاجرا شناخته شده طبق قوانین آیین دادرسی محلی است که رای داوری به عنوان مستند در مقر آن ارائه شده است. این نظریه پذیرفته شده برای سهولت اجرای آراء داوری است.

بنابراین طبق آیین دادرسی مدنی ایران و ماده ۱۱ آن دادگاه عمومی محل اقامت خوانده صالح است و در صورت عدم اقامت در ایران، محل سکونت ملاک است و در صورت عدم سکونت و اقامت محل وقوع مال غیر منقول خوانده و اگر مال نیز نداشته باشد محل اقامت خواهان صالح است. استناد به ماده ۱۷۰ ق.ا.م. استثنا و بر خلاف قواعد عمومی صلاحیت است و فقط مربوط به حکم خارجی است.

همچنین در کنوانسیون کشورهای متعاهد نمی توانند شرایط سنگین تر یا هزینه ای بیشتر به طرف متقاضی اجرای داوری خارجی نسبت به اجرای داوری داخلی تحمیل نمایند که منظور از شرایط سنگین تر شرایط شکلی و مربوط به آیین درخواست و اجرا است.

پس از ارائه مدارک به همراه درخواست شناسایی و اجرای رای دواوری خارجی، دادگاه صالح، درخواست و مدارک را به طرف مقابل (محکوم علیه رای داوری) ابلاغ می کند.

موانع اجرای رای داوری خارجی

پس از صدور رای داوری خارجی و درخواست شناسایی و اجرای آن به دادگاه صالح، مقام قضایی پرونده را بررسی کرده و در صورت وجود شرایطی طبق ق.ا.م. یا ق.ت.د.ب. و یا ک.ن، و شرایط محکوم له و ادعاهای محکوم علیه درخواست شناسایی و اجرای احکام (آراء) داوری خارجی را قبول یا از قبول آن امتناع می کند و یا به طور کلی مانع اجرای آن می شود؛ ولیکن این عدم شناسایی و عدم صدور دستور اجرا به اصالت رای صادره خللی وارد نمی کند.

طبق قانون اجرای احکام مدنی در صورتی که احکام داوری خارجی را شبیه به احکام خارجی بدانیم، مواعی طبق ماده ۱۶۹ ق.ا.م. برای اجرای رای داوری در ایران وجود دارد که بیان می‌شود.

۱- عدم معامله متقابل

اولین شرط برای پذیرش، وجود معامله متقابل است. بدین مفهوم که رای داوری کشوری در ایران قابلیت شناسایی و اجرا دارد که کشور صادر کننده نیز به موجب قانون یا عهود و قراردادهای دو یا چند جانبه، رای داوری صادره از ایران را نیز شناسایی و در کشور خود اجرا نماید. بنابراین یکی از موانع عدم وجود معامله متقابل بین کشور ایران و کشور صادر کننده ی رای است.

۲- مبیانت رای با نظم عمومی ایران

هر چند تعریف نظم عمومی یک تعریف نسبی است و در هر کشور با توجه به قوانین و مقررات و فرهنگ آن متفاوت است ولی منظور قواعدی است که با منافع جامعه و مصالح ملی ارتباط مستقیم داشته و هیچ شخصی نمیتواند برخلاف آن قواعد و اصول تراضی کند. شرط شناسایی و اجرا عدم مبیانت با نظم عمومی و اخلاق حسنه است.

۳- مخالفت حکم خارجی با قوانین و عهود مورد پذیرش ایران.

۴- قطعی و لازم الاجرا نبوده و یا به علل قانونی از اعتبار افتاده باشد.

۵- حکم راجع به اموال غیر منقول واقع در ایران و حقوق متعلق به آن باشد.

وجود بعضی از این موانع در واقع به نوعی با ذات داوری در تعارض بوده و هدف از داوری که رفع سریع و ارزان اختلافات بین اشخاص است باید دارای انعطاف بیشتری باشند.

قانون داوری تجاری بین المللی

در قانون داوری تجاری بین المللی فصل هفتم مبحث اعتراض به رای، در مواد ۳۴ و ۳۵ آن شرایط ابطال رای و بطلان رای داوری خارجی تصریح شده است. در صورت وجود آن شرایط امکان اجرای رای داوری خارجی وجود نداشته و در واقع مانع شناسایی و اجرای رای داوری خارجی است.

الف - ماده ۳۳- ابطال رای

این ماده به نوعی بیانگر تفاوت بین رای داوری خارجی با حکم خارجی است، زیرا هر کدام از طرفین داوری می‌توانند درخواست ابطال رای را از مرجع صالح برای تقاضای اجرا ارائه نمایند، برخلاف حکم خارجی که طرفین نمی‌توانند در مرحله ی اجرا ابطال آن را از دادگاه مقرر اجرا درخواست کنند. بنابراین دادگاه بدون درخواست طرفین وارد رسیدگی به موارد مطروحه نمی‌شود و اصل بر صحت رای داوری صادره و قابل اجرا بودن آن است. بار اثبات موارد مصرحه در این ماده به عهده مدعی ابطال است. درخواست ابطال رای داوری سه ماه از تاریخ ابلاغ رای داوری اعم از رای تصحیحی، تکمیلی یا تفسیری به معترض است.

۱- فقدان اهلیت یکی از طرفین یا هر دوی آنان.

۲- عدم اعتبار موافقت نامه داوری یا مخالفت صریح با قانون ایران.

۳- عدم رعایت مقررات ابلاغ و تعیین داور.

۴- عدم امکان ارائه مدارک لازم برای داوری به داور، به دلیلی که خارج از اختیار او بوده است.

۵- صدور رای خارج از حدود اختیارات داور، ابطال رای فقط در قسمت خارج از حدود اختیارات است.

۶- عدم مطابقت ترکیب هیات داوری با موافقتنامه داوری.

۷- صدور رای از سوی داور مجروح و اثبات آن.

۸- اثبات جعلی بودن مستندی که اساس رای داوری است.

۹- اثبات حقانیت مدارکی که در زمان صدور رای داوری مکتم بوده است.

ب - ماده ۳۴ - بطلان رای

بر خلاف ماده قبل، در این ماده دادگاه صالحی که به درخواست شناسایی و اجرای رای داوری خارجی رسیدگی می‌کند بدون آنکه طرفین موارد را اعلام نمایند، خود در ابتدا راسا موارد را بررسی نموده و در صورت وجود هر کدام رای داور را اساسا باطل و غیر قابل اجرا اعلام می‌نماید.

۱- موضوع اختلاف به موجب قوانین ایران قابل ارجاع به داوری نباشد.

۲- مخالفت رای داور با نظم عمومی و اخلاق حسنه یا قواعد امره قانون د.ت.ب.

۳- رای داور مربوط به اموال غیر منقول در ایران باشد یا معارض با مفاد اسناد رسمی معتبر باشد.

کنوانسیون نیویورک

با در نظر گرفتن اینکه کنوانسیون نیویورک قدمتی بیش از قانون داور تجاری بین المللی ایران دارد می توان استنباط کرد که مورد ابطال و بطلان قانون مذکور بر اساس ماده ۵ کنوانسیون تنظیم شده است. دو دسته موارد عدم شناسایی، یکی مربوط به ایرادات ادعا شده از سوی یکی از طرفین اختلاف است و موجب عدم شناسایی و اجرای رای داور می شود و نیازمند ارائه دلیل و اثبات ایرادات از سوی یک طرف است و قاضی نمی تواند بدون درخواست طرفین وارد رسیدگی شود. اما دیگری مواردی است که قاضی مستقیماً و بدون ایراد یکی از طرفین به رای داور رسیدگی کرده و در صورت وجود آن موارد مرجع صالح کشوری که در آن تقاضای شناسایی و اجرا رای داور شده است، شناسایی و اجرا را مردود اعلام می کند.

الف - عدم اجرا به واسطه ی ایرادات که از سوی یکی از طرفین ارائه می شود.

۱- عدم اهلیت طرفین یا بی اعتباری موافقت نامه داور

۲- عدم رعایت تشریفات ابلاغ به محکوم علیه یا نتصاب داور

۳- داور خارج از حدود موافقت نامه داور

۴- عدم رعایت ترکیب داور برخلاف توافقنامه داور یا قانون حاکم

۵- غیر قابل اجرا بودن یا نقض و تعلیق رای داور

ب - عدم اجرا به واسطه ی ایراداتی که راساً مقام قضایی شناسایی می کند.

۱- قابل ارجاع نبودن اختلاف به داور

۲- مخالفت شناسایی و اجرای رای داور با نظم عمومی

آیین قبول یا رد درخواست شناسایی و اجرای احکام (آرا) داور خارجی

پس از تقاضای محکوم له از دادگاه صالح کشور ایران جهت شناسایی و اجرای آرای داور به همراه تسلیم مدارک طبق قانون، قاضی دادگاه موظف به رسیدگی قبول یا رد درخواست است که هر کدام دارای آثار حقوقی طبق قانون آیین دادرسی مدنی و قانون اجرای احکام مدنی است. دستور قبول یا رد در مواردی قابل اعتراض است. در این گفتار نحوه ی قبول یا رد و قابلیت اعتراض به دستور صادره بررسی می شود.

قبول درخواست شناسایی و اجرای احکام (آرا) داور خارجی

در صورت پذیرش تشابه رای داور خارجی با حکم خارجی، پس از تقدیم درخواست، دادگاه صالح در جلسه ی اداری مدارک را بررسی کرده و در صورت احراز تمام شرایط طبق موازین و مقررات قانونی که قبلاً بررسی شد، قرار قبول تقاضا را صادر می کند. بنابراین این قرار قابل اعتراض نیست.

طبق مقررات کنوانسیون نیویورک و پذیرش آن در حکم قانون و تمسک به ماده ۳ آن، شناسایی و اجرا رای داور خارجی، باید طبق قانون آیین دادرسی ایران صورت پذیرد. در صورت پذیرش این اصل باید باب هفتم آیین دادرسی مدنی برای شناسایی و اجرای رای داور رعایت شود. طبق ماده ۴۸۸ ق.آ.د.م.^۶ پس از ابلاغ در صورتی که محکوم علیه ظرف ۲۰ روز اقدام به اجرا نکند، برگه اجراییه طبق مقررات صادر و رای داور به اجرا در می آید.

در نهایت از هر دو طریقی که دستور شناسایی و اجرا صادر شود در صورت اختلاف یا ابهام در رای یا رفع اشکالات در زمان اجرا، از طریق قانون اجرای احکام مدنی و مواد ۲۵ و ۲۶ از طریق دادگاه صالح اجرا کننده، رفع اشکال صورت می گیرد.

۶. ماده ۴۸۸ - هرگاه محکوم علیه تا بیست روز بعد از ابلاغ، رأی داور را اجرا ننماید، دادگاه ارجاع کننده دعوا به داور و یا دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به اصل دعوا را دارد مکلف است به درخواست طرف ذی نفع طبق رأی داور برگ اجرایی صادر کند. اجرای رأی برابر مقررات قانونی می باشد.

رد درخواست شناسایی و اجرای احکام (آرا) داوری خارجی و قابلیت اعتراض به آن

زمانی که قاضی دادگاه صالح پس از بررسی مدارک و ضمایم قرار رد درخواست شناسایی و اجرای رای داور همچون شناسایی و اجرای احکام خارجی را صادر نماید طبق ماده ۱۷۵ ق.ا.ا.م.، این قرار ظرف ده روز قابل پژوهش است. طبق ماده ۱۷۶ دادگاه مرجع پژوهش نیز در جلسه ای اداری فوق العاده به موضوع رسیدگی و در صورت وارد بودن رای را نقض و یا ابرام می کند ولی رای صادره قابل فرجام نیست. طبق کنوانسیون نیویورک و قانون آیین دادرسی مدنی رد درخواست شناسایی و اجرای رای قابل اعتراض نمی باشد. در صورتی که طبق ماده ۵ ک.ن. موارد رد از سوی ادعای طرفین و رد از سوی دادگاه صالح بیان شده است. در غیر از موارد مطروحه رای داوری شناسایی و اجرا می شود و لی در صورت رد درخواست اجازه ی ورود به ماهیت نداشته و نمی تواند مجدد رسیدگی کند. بنابراین با لحاظ قانون آیین دادرسی مدنی و بخش داوری داخلی، ملاک قراردادن قانون اجرای احکام مدنی مبنی بر اعتراض به قرار رد قابل پذیرش نیست.

نتیجه گیری

یکی از روش های فصل خصومت بین افراد بخصوص بازرگانان برای حل سریع تر و ارزانتر رجوع به داوری است. داوری داخلی طبق قانون آیین دادرسی مدنی شناسایی شده است اما در مورد ارای داوری خارجی نظرات متعدد است و نظریه واحدی و رویه ای مشخص وجود ندارد. در حال حاضر عده ای نظر دارند که رای داوری خارجی حکم خارجی است و باید از طریق قانون اجرای احکام مدنی بررسی شود، بعضی حقوقدانان بر این نظر دارند که رای داوری خارجی مانند رای داوری داخلی است بنابراین باید طبق قانون آیین دادرسی مدنی مبحث داوری اجرا شود که قبول یا رد آن قابلیت اعتراض ندارد. پس از تصویب قانون داوری تجاری بین المللی عده ای نظر داشتند طبق این قانون رای داوری قابل شناسایی و اجرا است. در سال ۱۳۸۰ ایران به کنوانسیون نیویورک ملحق شده و با توجه به ماده ۹ قانون مدنی، در حکم قانون است. آیین شناسایی و اجرای رای داوری خارجی در این کنوانسیون تصریح شده است و شرایط شناسایی و اجرای رای داوری خارجی در کنوانسیون سهل تر و آسان تر از شرایط اجرای احکام مدنی ایران است.

مراجع

- [1] جنیدی، ل. ۱۳۸۱، اجرای آرای داوری بازرگانی خارجی، موسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش، تهران.
- [2] Redfern A Hunter M, Smith M (1991) Droit et Pratique de l arbitrage commercial international. Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris.
- [3] Vincent J, Montagnier G, Varinard A (1985) La Justice et Ses Institution, Dalloz, Paris.
- [4] نصیری، م. ۱۳۴۵، شناسایی و اجرای احکام محاکم خارجی، تهران.
- [5] شمس، ع. ۱۳۹۷، اجرای احکام مدنی، انتشارات دراک، تهران.